

ХРОНИКА НА СПОРА „ВЕДА СЛОВЕНА – МИСТИФИКАЦИЯ ИЛИ МИСТИФИЦИРАНА“¹

Пламен Бочков

Началото

През 1968 г., когато излиза трудът на М. Арнаудов *Веркович и Веда словена* (Арнаудов 1968), спорът за автентичността на *Веда Словена* изглежда окончателно приключил. Според М. Арнаудов крушовският учител Иван Гологанов с корисни цели е въвел в заблуждение Ст. Веркович, като му е поднасял несъществуващи песни от несъществуващи певци. Тезата на М. Арнаудов повтаря напълно написаното в началото на века от Ив. Шишманов и другите отрицатели на *Веда Словена* (с някои допълнения в исторически план и по отношение на цялостната нагласа на общественото мнение в страната и извън нея, допринесла за възникването и развитието на мистификацията). Наистина и през 1968 г. изглежда, че спорът е решен, но както и през 1903 г., това се оказва така само на пръв поглед. Всъщност завършил е само поредният етап от големия спор за истината около *Веда Словена*.

Някъде от средата на 70-те години се наблюдава повишен интерес към темата. По това време в СУ „Св. Климент Охридски“ се появява дипломна работа по фолклор, озаглавена *О. Дозон и отношението му към „Веда Словена“*, на бъдещата фолклористка Николета Симеонова. Няколко години след това, в есето *Делото на Ст. Веркович* П. Динеков, някак между другото, покрай убеждението, че мистификацията на Гологанов е доказана, открехва врата с думите: „Все пак не всичко още е изяснено в този изключителен епизод от историята на българската фолклористика“ (Динеков 1978: 395). И макар че според П. Динеков на ревизия подлежи само **оценката** на Гологановото творчество (доколкото то е бездарно и доколкото талантливо), изказаното съмнение, при това от доайена на българската фолклористика по това време, дава тласък на естествения скептицизъм на по-младите към утвърдените мнения.

И ето че постепенно се създава потребност от преосмисляне на категоричните оценки. В края на 70-те години започва да набира скорост ново поколение в българската фолклористична школа, предимно в новосъздадения Институт за фолклор при БАН. Все по същото време целият интелектуален елит на страната се увеличава от идеята за мащабно представяне на историята на хилядолетната българска държавност.

На различни научни срещи – като се започне от Втората международна комплексна конференция по въпроси на българската култура от епохата на Възраждането в Пловдив през 1979 г. и теоретичната конференция „История и съвременност“ във Варна през 1980 г. до Третата национална конференция на младите фолклористи в Банско през 1980 г. – един мъж с много занаяти и една идея, идеята за автентичността на текстовете във *Веда Словена*, разбунва духовете на учените със смелите си предположения. Мъжът е Тодор Ризников, а първият печатан отклик на думите му е статията на Кръстьо Куюмджиев *Една народна песен и един въпрос* (Куюмджиев 1981а). Тъкмо от тези предположения на Т. Ризников и статията на Кр. Куюмджиев започва новият кръг по спиралата на спора, разгърнал се най-пълно на страниците на в. *АБВ* в началото на 80-те години.

---

¹ Дигитализиран и преформатиран вариант на текста (вж. първа публикация: Бочков 1997). Формалните промени (при: библиографските справки в рамките на текста, бележките под черта, посочената литература) са съобразени с изискванията на *Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „ОНГЪЛ“* за публикация на научни текстове в печатните и електронните издания на асоциацията. Отговорност за коректността и пълнотата на библиографските справки носи авторът на текста.

Хронологията

Преди всичко трябва да се каже, че дискусиата в *АБВ* не е хрумване на редакцията, нито е опит с журналистически средства да се привлече по-широка аудитория и да се увеличи популярността на изданието. Дискусиата около *Веда Словена* от 80-те години има широк научен, социален и културологичен контекст и без неговото познаване и анализиране е невъзможно да бъде оценена и представена в пълнота и самата същност на спора. Важна е също така забележката, че част от материалите по дискусиата не са отпечатвани в *АБВ*, а други, особено тези от семинара в Института по литература при БАН, изобщо не са публикувани.

Що се отнася до семинара в Института по литература, започнал през есента на 1981 г., авторът на тази хроника си дава сметка за значението му като среда и коректив на протичащия в *АБВ* публичен спор, но главно поради изтеклото време не е възможно да се възстановят в цялост всички предложени гледни точки.

Първа реакция на публикацията на Кр. Куюмджиев е статията на Невена Стефанова *Отново за „Веда Словена“* (Стефанова 1981). Тя е поместена под знаменателния наслов „Из историята на литературните мистификации“, с което редакцията очертава параметрите на една от позициите в спора: че става дума за мистификация и че предмет на мистификацията е литература, а не фолклор (което донякъде обяснява активното участие в дискусиата на литературоведите за сметка на фолклористите). Следва „отговор“ на Т. Ризников с публикацията *„Веда Словена“ – мистификация или мистифицирана?* (Ризников 1981 а), с който всъщност се поставя и началото на дискусиата под същото заглавие. В кратка бележка към статията на Ризников редакцията на вестника пояснява, че „в желанието си да съдейства за изясняване на повдигнатите проблеми, „АБВ“ ще публикува и други статии на тази тема“. Датата е 20 юли 1981 г. – така започва една от най-продължителните и драматични полемики в българския печат от най-ново време.

През септември и октомври същата година в четири поредни броя на *АБВ* излиза студията на Кр. Куюмджиев *Милион въпроси* (Куюмджиев 1981б), където в три посоки са разгърнати доказателства за автентичността на *Веда Словена*. Безспорно това е най-обемният материал в дискусиата, представящ в завършен вид една от гледните точки в спора. И тъй като по-късно подробно ще го представя, тук само ще отбележа доброто познаване на спецификата на фолклора и фолклорното творчество, което показва в студията си Кр. Куюмджиев.

Кратка реплика на този материал изпраща от Краков до *АБВ* Тадеуш Шимански, озаглавена *От езиковедска гледна точка* (Шимански 1981). В статията си авторът потвърждава трайното присъствие на името **Бял бог** в езика на редица славянски народи – руси, поляци, чехи, българи. Това име е наследство от праславянската епоха, но за да се постави в система с други подобни названия, би трябвало „българската митологична терминология“ да бъде изследвана съвместно от специалисти по езиковедство, история и фолклористика. Т. Шимански посочва и някои не съвсем сполучливи от езиковедска гледна точка примери в статията на Кр. Куюмджиев от типа на **бравый, Игнет** и др. Авторът смята за нужно да предложи на издателство „Български писател“ да подготви фототипно издание на *Веда Словена* като принос към българската култура.

Показателно е, че в самото начало на дискусиата се появява мнение, което проблематизира не **достоверността** на *Веда Словена*, а феномена Гологанов и *Веда Словена* като социален и културен факт в историята на българския обществен живот. Това е статията на Никола Георгиев *Случаят Гологанов* (Георгиев 1981). И въпреки че малко от участниците в дискусиата показват вкус към подобни интерпретации, мнението на Н. Георгиев определено формира ново качество на стогодишния спор

около *Веда Словена*. Тази статия е интересна и в друго отношение – в уводните думи към нея авторът споменава за започналия в Института по литература семинар по същите въпроси, твърди, че в редакцията на *АБВ* се натрупват „студии, бележки и реплики на тази тема“. Вижда се как преди още да е изтекла 1981 г., дискусиата набира скорост и се разраства като снежна топка. В един от последните броеве на *АБВ* за същата година в спора се включва и Владимир Свинтила със статията ***Оттук нататък...*** (Свинтила 1981).

В по-широк културологичен контекст (за което настоява Н. Георгиев) разглежда споровете около *Веда Словена* Михаил Неделчев в студията си ***„Веда Словена“ и традиционната интелигенция***, писана през 1981 г. (вж. Неделчев 1992). Като приема водещата (или по-точно, налагащата се) по това време концепция на българските фолклористи за „системността и полифункционалността на българската фолклорна култура“, М. Неделчев насочва вниманието си към **рецепцията** на *Веда Словена* в средите на българската възрожденска интелигенция и в академичните среди. Така се оказва, че съвременното възприемане на *Веда Словена* е по-скоро резултат от обществената ситуация (и реакция) по време на появата ѝ, отколкото на научна интерпретация. Подобно на други участници в дискусиата, М. Неделчев предлага идеи за създаване на комплексен екип, който системно да проучи текстовете на *Веда Словена*.

В началото на 1982 г. излиза студията на Илия Конев ***Невярното и ненаучното в подхода*** (Конев 1982). По същество тя ревизира мнението на М. Арнаудов в няколко пункта и завършва с призив да се създаде към БАН специална работна група, която да предложи съвременен и най-вече адекватен на сложността на самата *Веда Словена* подход за осмислянето ѝ.

Докато основното поле на дискусиата са страниците на *АБВ*, отделни публикации се появяват и в други периодични издания. Освен статията на Кр. Куюмджиев ***Една народна песен и един въпрос***, за която стана дума, във в. *Литературен фронт* излага тезата си и Стефан Елефтеров вероятно като част или вариант на изложението му пред семинара на Института по литература (вж. Елефтеров 1981).

Н. Стефанова взема отношение по спора за втори път с голяма статия в пет поредни броя на *АБВ*, озаглавена ***Търси се истината*** (Стефанова 1982). В нея авторката разглежда хода на дискусиата и подробно се спира на доклада на О. Дозон до министъра на просветата в Париж, издаден през 1873 г., като лансира старата теза за „мистификация с патриотична цел“. Убеждението на Н. Стефанова е, че спорът трябва да се разреши от специалисти, макар и да не уточнява, и това съвсем не е случайно, специалисти **по какво** да бъдат те.

С обобщаващ поглед върху дискусиата е и статията на Тодор Балкански ***Третото становище*** (Балкански 1982), където авторът, участник и в семинара на Института по литература, отстоява позиция, различна от възторженото приемане и безапелационното отхвърляне на *Веда Словена*. Т. Балкански настоява за приоритет на езиковедския анализ на сборника с участието на медиевисти и фолклористи, за да се отдели достоверното от недостоверното в песните.

От непубликуваните в *АБВ* материали от тази дискусия интерес представляват докладите на юриста Н. Гайдаров ***Трудът на М. Арнаудов „Веркович и „Веда Словена“***. ***В защита на истината за „Веда Словена“***, на Т. Ризников ***Феноменът „Веда Словена“ – сега и преди сто години***, на архимандрит Горазд и на Светлозар Игов. От малкото данни, с които разполагам за тези доклади, може да се разбере, че повечето от тях защитават автентичността на *Веда Словена*. Показателна е бележката на Виолета Пенева за доклада на Н. Гайдаров (Пенева 1981). Авторката е с впечатление, че в хода на дебатите на семинара се изнасят нови данни, които отхвърлят становището на М. Арнаудов и доказват достатъчно убедително достоверността на *Веда Словена*. За

доклада на Н. Гайдаров тя пише, че всеотранно е анализирал и подложил на остра критика книгата на М. Арнаудов, изтъквайки големите противоречия в нея. Н. Гайдаров се е спрял подробно на писмата на Гологанов до Веркович и е обрисувал психологическия му портрет, който не съвпада с тезата на М. Арнаудов за „мошеника“ Гологанов. От тях се разбира също, че приписваната на Гологанов висока култура е мит, а анализът на песните не показва никакво сходство между езика на записите и езика на самия Гологанов.

В работата на семинара вземат участие с доклади, бележки и изказвания Ст. Елефтеров, В. Трайков, М. Цанева, Н. Колев, Кр. Куюмджиев, Вл. Свинтила, А. Трайкова, Т. Латинев, Д. Овчаров, Ив. Антонов и др. Всички те, както е отбелязано в бележката в *Литературен фронт*, посветена на семинара², подчертават, в една или друга степен, необходимостта от ново комплексно проучване на *Веда Словена* като фолклорен и културно-художествен феномен.

След едно продължително прекъсване на дискусията през 1984 г. в *АБВ* се появява статията на Т. Ризников **Орфенското: първи находки** (Ризников 1984а). Статията е придружена от кратка бележка на редакцията, в която се казва: „След оживената дискусия около *Веда Словена*, по инициатива на *АБВ* бе положено началото на научна програма *Бесика* за дългосрочно комплексно проучване на проблемите, свързани с тази необикновена и важна за нашата история книга.“ Публикацията всъщност е репортаж от Родопите, където екип от специалисти провежда проучване, включващо както археологически разкопки, така и фолклористични анкети. Ризников информира, че по местни предания в района на местността Орфенското е имало град, където живеел Орфей и там свирел и пеел. На това място действително са открити останки от строеж, намерени са и други находки в изоставен некропол.

През октомври същата година Т. Ризников допълва дописката си с нови материали в статията **Предания за манастира на Ал. Македонски** (Ризников 1984б), този път свързани с местността Кара Орман край село Ковачевица. Тези предания за манастир на Ал. Македонски кореспондират с предания от село Огняново, където Ал. Македонски идвал на минералните бани по долината на Места, преди да посети светилището между селата Плетена и Ковачевица, за да се срещне с прочутия тамошен жрец гадател.

Показателно е, че вторият материал на Ризников излиза под нова рубрика, озаглавена „Народната памет разказва“. Вече не се споменава и дума за дискусията около *Веда Словена*, нито за връзката на тази дописка с нея. Под същата рубрика две години по-късно, през юли 1986 г., излиза последната публикация на Т. Ризников, посветена на полемиката около *Веда Словена* – **Песен за Цар Крумовите коне** (Ризников 1986). В нея авторът се спира на т. нар. Чепинска анкета на Ст. Веркович и известната му среща с Вазов. Ризников изтъква колко фатална се оказва тази среща за хода на споровете около *Веда Словена* след намесата на Вазов с неоспоримия му авторитет. В същото време неопровержими данни говорят за наличие на фолклорна памет от „предхристиянско“ минало, при това не по сведения от миналия век, а дори от нашата съвременност: през 1985 г. на Окръжния събор за народно творчество *Пирин пее* в местността Предела три певици от с. Джигурово, Благоевградско, изпълняват песента *Стана кълне първото си либе*, където се споменават цар Крум, неговите коне, стадата и нивите му. Т. Ризников привежда изцяло текста на песента, която певиците са научили от родните си места в Демирхисарско – селата Крушово и Кърчово.

---

² Вж. бел. 12 (публикацията е неподписана).

Позициите

В дискусиата по страниците на *АБВ* ясно се очертават поне четири по-обща гледни точки. **Първо**, *Веда Словена* е продукт на народното творчество на българите от Родопите и Македония, органична част от българската фолклорна песенна култура. **Второ**, *Веда Словена* е мистификация от литературен тип с авторство на Ив. Гологанов или фолклорна мистификация, при която Гологанов и/или Веркович са подправяли оригинални фолклорни текстове. **Трето**, във *Веда Словена* има едновременно и автентични фолклорни текстове, и такива, които са съчинени от Ив. Гологанов; отделянето на едните от другите е въпрос на специализиран анализ. **Четвърто**, *Веда Словена* е автентичен факт на българската възрожденска култура, а въпросът дали е част от фолклора на българите, лично творчество или фолклоризъм (обработени фолклорни текстове) предстои да се реши, но не е най-важен.

Авторските позиции в последния по време спор около *Веда Словена* показват не само възраждане на противопоставянето автентичност/мистификация, но въвеждат и нови перспективи в подхода към текстовете. Застъпниците на отделните гледни точки показват и един общ стремеж да социализират максимално самите песни от *Веда Словена* – като сюжети, именна система, изразни средства, език и пр. И това вероятно е така, защото и полемиката от края на миналия и началото на нашия век, и книгата на М. Арнаудов *Веркович и „Веда Словена“* излагат и защитават тези, без да показват какво всъщност представляват песните от двете книги на *Веда Словена*.

Участниците в новата дискусия избягват до голяма степен грешката на някои от своите предшественици да се произнасят по текстове, които не са виждали, и да съдят за тях по преценката на авторитети. В това отношение дискусията в *АБВ*, макар и без участието на фолклористи, има качествено различни характеристики от всички по-рано провеждани спорове. Освен това не бива да се пренебрегва и фактът, че дискусията се води публично, на страниците на един бързо добил популярност седмичник. По своя профил *АБВ* е вестник, предпочитан от българската интелигенция – от студенти, учители, учени, любители на книгата. Тъкмо в тази среда се заражда и разгаря първият спор около *Веда Словена*, пак там намира отзвук и последната му версия. По този начин се повтаря описаната от М. Неделчев ситуация, където проблемът *Веда Словена* се оказва проблем за възприемането и оценката на *Веда Словена* от българската интелигенция, а не толкова проблем за същността на *Веда Словена*.

Аргументите

Начинателят на дискусията, Тодор Ризников, възстановява историята на първите проверки на Верковичевите песни. Още на 13 април 1882 г. вестник *Марица* излиза с предложение за анкета към тогавашния министър в Свободното княжество Константин Иречек, но то не се възприема. По-късно, през 1887 г., в книгата си *История на българската литература* известният фолклорист и етнограф Димитър Маринов подновява това предложение, но и този път то остава нечуто. Едва през 1891 г. от статия във в. *Свобода* става ясно, че през 1888 г. Министерството на просвещението е помолило трима българи мохамедани да потърсят в района на Неврокопско следи от ведическите песни. Тъкмо на резултатите от тази експедиция, така както са представени в доклада на Ив. Шишманов, тогава началник на отдел в министерството, Т. Ризников посвещава статията си *„Веда Словена“ – мистификация или мистифицирана?*

Мехмед Тумбев, Хасан Ходжа и Юсуф Синапов са тримата министерски пратеници, посетили през септември 1888 г. селата Елешница, Рибново, Скребатно, Теплен и Кочен в търсене на споменатите от Веркович певци и записвачи на песните от двете книги на

Веда Словена. Ризников подробно описва перипетиите на експедицията и проведените срещи в селата Елешница и Рибново, намиращи се по онова време в пределите на Турция. И ако провалът на мисията в Елешница се дължи вероятно на недоразумение (доколкото съществуват няколко села със същото или подобно име в Демирхисарско, Неврокопско и Петричко), то в Рибново пратениците откриват Саид ага, един от информаторите на Гологанов, от когото успяват да запишат на място песента *Боже ле, Игне ле, боже*, отговаряща дословно на текст от книга втора на *Веда Словена*. Макар и след петнадесет години, певецът възпроизвежда песента свободно със съвсем незначителни промени и това се вижда от поместените в статията на Т. Ризников два текста един до друг. Саид ага изпял и още една песен, в която се споменават Небна Юда, Игне Бога и Дожна Бога, както и песен, непозната от публикациите на Веркович. Този документиран факт позволява на Т. Ризников да зададе два въпроса, в които имплицитно се съдържа и подкрепяната от него теза: „Трябва ли да се съмняваме при това положение, че песните от *Веда Словена* се пеят, че са взети от устата на народа? Трябва ли да се съмняваме и в това, че тримата пратеници на министерството са били на възможно най-голяма висота, че са свършили работата както подобава?“

Човекът, усъмнил се още преди повече от сто години, е проф. Ив. Шишманов и по-нататък в статията си Т. Ризников проследява неговата реакция на доклада на тримата министерски пратеници. „Да кажем, продължава авторът, че анкетата на тримата министерски пратеници беше приключила дотук; да кажем, че Хасан Ходжа, Мехмед Тумбев и Юсуф Синапов не бяха посетили Скребатно, Теплен и Кочен; да кажем, че те никога не са стигали до Демирхисарско – значи ли това, че **проверката в Рибново** ще олекне някак и ще остане без значение? Не! Тя беше и ще остане завинаги камък на препъването за всеки фолклорист, тръгнал по утъпкания, широко павиран път. Като изтъкваме и подчертаваме този факт, ние си даваме ясна сметка, че най-трудно от всичко хората се прощават със собствените си заблуди.“ Отрицателното становище на Ив. Шишманов към доклада (отначало премълчаван, а след двадесетина години тенденциозно интерпретиран) според Т. Ризников е предубедено, тъй като посочените в него данни не съответстват на приетата по-рано от Шишманов максима, че „всичко, което е славянско, не може да бъде антично и всичко, което е антично, не може да бъде славянско“. Или казано по друг начин, във възгледите на Ив. Шишманов славяните не биха могли да имат родова памет с толкова дълбоки корени, че да помнят Орфей и Александър Македонски.

Такива са аргументите в статията на Т. Ризников и тяхната същност е в опита да се противопостави фактът, макар и незначителен на пръв поглед или страничен, на предварително изградената мащабна, но кабинетна научна схема.

Впечатлението, че новата дискусия около *Веда Словена* активизира повече привържениците на нейната достоверност, се дължи най-много на студията на Кр. Куюмджиев *Милион въпроси*. В четири поредни броя на *АБВ* от септември и октомври 1981 г. авторът доразвива с обширна аргументация тезата си от малката статия в *Литературен фронт*, публикувана шест месеца по-рано.

Кр. Куюмджиев групира аргументите си в три направления: на етиката, на логиката и на фактите. Частта за етиката започва, така да се каже, с доказателства „от противното“. Същност противниците на *Веда Словена* не привеждат никакви сериозни аргументи, за да обосноват тезата си за мистификацията. Това се отнася най-вече до Луи Леже, който с емоции, повърхностни аналогии и преди всичко с предубеждение осъжда делото на Веркович, без при това да се е запознал със самите песни. Луи Леже се позовава на Йозеф Иречек, а Иван Шишманов – на Луи Леже. Получава се един кръг от позовавания на „авторитети“, при което се смята за ненужно привеждане на доказателства. Нещо повече, същите автори приемат, че доказателства за

автентичността на *Веда Словена* трябва да приведат нейните съставители (Ст. Веркович и Ив. Гологанов) и защитници.

Увлечен от инерцията на предубежденията е и М. Арнаудов, който не пести груби квалификации по адрес на Ив. Гологанов („мистификатор-рецидивист“, „една алчна душа“, „загубен селски даскал“, „полуинтелигентен тип“ и пр.), за да ги използва по-късно като доказателства за недостоверността на записите от *Веда Словена*. Кр. Куюмджиев отказва да приеме позицията на тези иначе високо ерудирани мъже само с квалификации и без доказателства да осъдят на забрава едно най-малкото родолюбиво дело. За него остават отвъд научната етика и професионалния морал мотивите за подобна яростна кампания срещу *Веда Словена* и нейните съставители, съпоставима според автора с атаката на М. Арнаудов срещу делото на „слабо подготвения“ събирач Д. Маринов. В случая с *Веда Словена* Кр. Куюмджиев предполага и действието на един научен мит – за ролята на Раковски и влиянието му върху Веркович в историята около *Веда Словена*. Този мит би трябвало да обоснове предубежденията към сборника, да ги превърне в неподлежаща на съмнение истина, но всъщност става дума за две страни на една монета, на един начин на мислене, формулиран от Кр. Куюмджиев като „научен догматизъм“.

Кр. Куюмджиев обобщава аргументите от тази част на своето изложение с анализ на основата, върху която стъпват противниците на *Веда Словена*. „Продължавам да твърдя, пише авторът, че не вземам страна и не мога още да кажа нищо положително по въпроса. Но искам да видите каква е логиката на тях, които отричат автентичността на песните. Тя се основава само на презумпцията – „това не може да бъде“. Веднъж помолих една учена дама да прочете песен за Ивайло, записана от мой приятел. Тя ми отвърна, че песни за Ивайло няма, науката отдавна е установила това. Добре де, не може ли науката нещо да сбърка, нещо да пропусне? Не, науката не греша. И въпросната дама дори не пожела да прочете песента, за да не се оскверни. Който е преживял това, което аз преживях в този момент, само той може да има представа какво ужасно нещо са научните предразсъдъци и митове, научните суеверия и фетиши. Те се обграждат с тях като с крепостна стена и с високомерието гледат на профаните, които са извън крепостните стени. ... Може би поради този научен фанатизъм вече сто години двата печатни тома на Веркович не се преиздават. Те не са достояние на културната публика, крият се като нещо срамно. Ръкописните сбирки на Веркович не се проучват, не се издават, дори не се знае къде са, дали не са унищожени. Но може ли в една уж божем културна страна да се пренебрегва такъв невероятен културен факт! Епос от 450 000 стиха! Добре, нека това е фалшификация, нека е дело на един графоман. Но вече самият обем на този труд преминава в качество, фантазията на този „графоман“ заслужава нашето удивление. Този труд е страница от нашата културна история и той заслужава вниманието на историци, литератори, етнографи, езиковеди и т. н.“

В частта за логиката Кр. Куюмджиев избира нова стратегия: задава въпроси, които не са били поставяни дотогава или не са получили задоволителен отговор. Повечето от въпросите на Кр. Куюмджиев са свързани с противоречията в логиката на отрицателите на *Веда Словена*. Твърди се например, че Гологанов сам е съчинил песните, но това са 450 000 стиха, без да се броят другите събрани от него (и също измислени?) материали. Как е било физически възможно да се направи това? Твърди се, че в съчинителството си Гологанов е бил повлиян от древногръцката митология, но нито един от персонажите във *Веда Словена* не съвпада с тези от древногръцкия пантеон. Може би, предполага Кр. Куюмджиев, е съществувал български дохристиянски епос, който е обслужвал някаква религиозна идеология. Може би този епос е заимстван от други народи и други цивилизации. „Знае ли някой как са изглеждали митовете и сказанията, записани от устата на народния певец, пита Кр. Куюмджиев. Ако оголим *Веда Словена* от

всякаква сюжетност и оставим само образите на хора, богове, митични същества, животни, предмети, ще видите, че те могат да бъдат създадени само от свръхчовешко въображение. Да не говорим, че тук съществува такова необикновено богатство на сюжети, драми, конфликти, че върху тяхната основа може да се създаде цяла литература. Потенциално тук съществуват материали за всички видове и жанрове.“ „Допуска се, продължава той, че може да има вторична фолклоризация на някои герои и сюжети. По това време е известна Паисиевата *История*, някои печатни книги, от които народният певец може да заеме сюжети и герои и да ги сложи на песен. Например за Александър, за Крум, за Симеон и др. Разбира се, и това е възможно. Но споменатите герои се броят на пръстите на двете ръце. А действащите лица във *Веда Словена* са стотици.“ Дори да се приеме, че Гологанов сам е съчинил текстовете от *Веда Словена*, трябва да се намери задоволителен отговор на въпроса на какво се основават неговите измислици. „Това е цял един свят, населен от богове и герои, възкликва Кр. Куюмджиев. Откъде се е взел тоя свят?“

В последната част на своята студия, частта на фактите, Кр. Куюмджиев се опитва да систематизира всички данни, които доказват съществуването на този свят не в главата на даскала от Крушово, както смятат Ив. Шишманов и М. Арнаудов, а в главите на българите от Родопите и Македония.

В качеството на факти първо са представени анкетите, осъществени по различно време от различни хора с цел да се провери достоверността на записите от *Веда Словена*. Всичките пет проведени анкети дават положителен резултат, макар и не с такава категоричност, каквато се иска на техните организатори. Вярно е, че в някои селища не са откривани споменатите от Веркович или от Гологанов информатори, но също така е вярно и това, че на други места са записвани същите текстове или техните версии като тези от *Веда Словена*. За съжаление резултатите от тези анкети не се вземат под внимание от Министерството на народното просвещение.

Друга група факти Кр. Куюмджиев извлича от богатата кореспонденция на Ст. Веркович. От писмата се вижда, че Веркович сам е записвал „ведически“ песни. Нещо повече, песен за цар Филип е записал и В. Григорович още през 1848 г. в с. Острово край Воден в Македония. Трета група факти съставят свидетелствата на българския фолклор, записван в други райони, за събития и персонажи, познати от *Веда Словена*. И на последно място факти за автентичността на сборника според Кр. Куюмджиев са спорадично долавящият се размер на песните, непознатите думи и изрази в някои от тях и имената на „ведическите“ богове и герои, които могат да се срещнат в множество български народни песни или във вярванията на българите (както и във фолклора на други славянски народи).

Вместо заключение Кр. Куюмджиев предлага размислите си върху книгата на Екатерина Томова *Забравени от небето* за българите от същите места, откъдето са записвани и песните във *Веда Словена*. Изключително богатият фолклорно-митологически светоглед на анкетираният от авторката на тази книга хора според Кр. Куюмджиев е най-категоричното доказателство за автентичността на песенния епос *Веда Словена*.

Както вече споменах, едното пространство, в което се разгръща дискусиата около *Веда Словена*, е свързано с проблема за нейната достоверност като сборник с фолклорни материали. В друго проблемно пространство повежда дискусиата статията на Н. Георгиев *Случаят Гологанов*. В съответствие с това и избраната от него аргументативна стратегия е по-различна от тази на Т. Ризников и Кр. Куюмджиев. Н. Георгиев допуска „случаят Гологанов“ да е „романтическа мистификация“ и прави обширен екскурс в европейската литературна история, където подобни драматични събития съвсем не са рядкост. Общото и различното между тези събития, повечето христоматийно известни, и българският случай занимават специално автора. Той

задава въпроса – защо в съзнанието на българите *Веда Словена* не предизвиква духовни подтици и самочувствие, както става с мистификациите в други европейски страни? И дали причината за това е единствено в отрицателното отношение към *Веда Словена* на авторитетни учени като Ив. Шишманов? Н. Георгиев не предлага отговори. За него е безспорно продължаващото ненормално отношение към „случая Гологанов“ – ненормално, докато се търсят само доказателства за и против автентичността на текстовете във *Веда Словена*. Съвсем друга би била ситуацията, ако подредим по нов начин интересите към сборника, ако потърсим на друго място **важното** в „случая Гологанов“.

„Важно е преди всичко, пише Н. Георгиев, записването или написването на „Ведата“ като акт, важно и от литературно, и от национално-духовно гледище. Важно е, че тази творба отразява нещо от духовния свят на своите създатели или създател, който пак е човек на времето си и средата си. Важно е, че тази творба притежава качества, които далеч не са така нищожни, както си ги представят хората, които не са можели или не са искали да надникнат в някои от малкото налични у нас екземпляри на „Ведата“. Важен е, разбира се, и въпросът за нейната достоверност, но само в системата на гореизброените стойности, лишен от силата да ги обезценява.“ Като първо условие за преподреждане на приоритетите по отношение на *Веда Словена* Н. Георгиев смята усилията за въвеждане на „случая Гологанов“ в българския литературен живот и начин на мислене. Това обаче едва ли е възможно да стане, споделя авторът, докато самата *Веда Словена* остава далеч от очите на широката четяща публика.

Вторият материал, който поддържа идеята за по-широк, културно-исторически контекст на дебатите около *Веда Словена*, е студията на М. Неделчев „*Веда Словена*“ и *традиционната интелигенция*. М. Неделчев изгражда тезата си върху модерно и перспективно разбиране за българския фолклор като тип синтезна и полифункционална култура. „Преди робството, пише той, българите бяха преминали и през високи периоди на писмена култура. Но съсредоточаването на националната енергия по хоризонталните структури силно измени нещата – създаващата се писмена култура е преди всичко средство за взаимодействие между различните социални и йерархически нива, които сега липсваха. Така писмовността пое преди всичко функцията на хранител на преданието, а по-общите функции на писмената култура пое фолклорната култура. Това имах предвид, когато казах, че фиксираната на излиза от робството българска фолклорна култура е полифункционална, че е фолклорна култура на народ в следисторическа фаза, а не на предисторично, митологическо мислене, както се опитвах да ни внушават.“ Оглеждането на делото на възрожденските народоведи показва, „че случаят *Веда Словена* (...) се очертава като конфликт на два типа отношение към националната история, на унифициращото и индивидуализиращото, на усвояващото и отчуждаващото“.

Позицията на Ив. Шишманов експлицира един тип мислене на тогавашната българска интелигенция, който отдава по-голямо значение на европейското в българската култура и наследство. Ето защо, казва М. Неделчев, основното фолклористично изследване на Ив. Шишманов е сравнително-историческата му студия *Песента за мъртвия брат в поезията на балканските народи*. Оказва се също така, че призивът да се търси общата схема в народните умотворения на различни народи е не толкова научна позиция, колкото потребност на българската възрожденска интелигенция да легитимира излизането на страната ни от изолация, включването ни към общата цивилизация. И съвсем естествено встрани от този стремеж остават опитите на един Д. Маринов да се постигне системно изследване на националната духовна и материална култура. Вероятно на това се дължи и

неиздаването на такива фолклорни сборки като тези на М. Цепенков, на К. Шапкарев, на Ив. Гологанов и много други.

М. Неделчев преосмисля полемиката около *Веда Словена* в социално-психологически план и разглежда позицията на убедените в достоверността на *Веда Словена* като интелегентско поведение на свързаност с националната съдба, където важни са не само научните занимания, а преди всичко идеите за силата на народната памет и нерушимостта на народната култура. В противовес на това институционалната позиция защитава идеята за подредеността, където просто няма място за явления като *Веда Словена*.

Във втората част на своята студия М. Неделчев анализира неофициални текстове на българската традиционна интелигенция – писма, автобиографии, дневници, в които се съзира наличието на също така неформална общност от хора, интелектуалци, които подкрепят достоверността на *Веда Словена*. Това са документи на (или за) Ст. Захариев, О. Дозон, Хр. Попконстантинов и К. Шапкарев, в които народовете, както пише М. Неделчев, подкрепят *Веда Словена* без фанатизъм, стараят се да не предизвикват официалната наука, но и не правят компромиси със съвестта си.

В заключение авторът предлага идеи за решаването на проблема или по-скоро идеи за прочит на текстовете от *Веда Словена*. И тук той излиза от разбирането за фолклора като системна цялост, където всички елементи са взаимосвързани. Така преди всичко спорните текстове трябва да се съпоставят с всички текстове, събирани от Гологанов – и песенни, и прозаични. След това трябва да се разширят тези текстове с податки за „ведически“ песни от други места. Да се сближат текстовете от *Веда Словена* с целия корпус български фолклорни текстове и на първо място с текстовете на фолклорната обредност. По този начин биха могли да се очертаят различните равнища и наслояване в отделните творби и в цели цикли – за Орфей, за Талатина крале, за бог Коледа и т. н. По своеобразен начин допълва „милионите“ въпроси на Кр. Куюмджиев Вл. Свинтила в статията си *Оттук нататък...* Първият въпрос е: що за митология е тази, която уж заимствал Ив. Гологанов, след като не е нито древно-индийска, нито древногръцка? Вторият въпрос е свързан с езика на *Веда Словена*. Всички песни на един диалект ли са записани, и ако не, то това не означава ли, че Гологанов ги е записвал от различни хора? Третият въпрос е: дали Гологанов е редактирал чутите от него песни, или добросъвестно ги е документирал, а несъвпадането на структурата им с тази на фолклорната песенност от други български региони да се обяснява с наличието на ендемично явление? За Вл. Свинтила под въпрос е и самата идея да се направи фалшификат на фолклорни текстове само няколко години след излизането на първите сборници с български песенен фолклор.

Ако пък се приеме популярното становище, че *Веда Словена* наистина е мистификация от начало до край, то тогава Гологанов заслужава „изключително внимание, тъй като се явява последният митологически вдъхновен поет на Европа и има своето място някъде край Макферсън и Уилям Блейк“. Вл. Свинтила подсказва и един от пътищата, по които може да се работи над *Веда Словена*. Това е пътят на внимателния езиков анализ на текстовете. Според него трако-санскритските „изоглоси“ са реалност, изискваща преосмисляне на тезата за произхода на родопското население. Друга перспективна посока предлага компютърният анализ за честотата на употреба на отделни думи, които да покажат дали песните са записвани от много хора или са създадени от един човек.

Следващият по-обемист материал в дискусиата, появил се в началото на 1982 г. на страниците на *АБВ*, е статията на Ил. Конев *Невярното и ненаучното в подхода*. Ил. Конев пръв отбелязва факта, че мнението на Ив. Шишманов за *Веда Словена* се приема от нейните критици като доказана истина, докато самият Шишманов не е преставал да работи по проблема чак до смъртта си, без да успее да завърши дългогодишните си

проучвания. Така за по-лесно следващите поколения учени се „доверяват“ на авторитета, вместо да изследват задълбочено текстовете във *Веда Словена*. Безспорно най-голяма е „заслугата“ в това отношение на М. Арнаудов, който налага един вече трудно преодолим образ на Гологанов като хитър мошеник и на Веркович като наивен идеалист. Само че, смята Ил. Конев, „тезата относно фалшификата *Веда Словена* не е защитена преди всичко от гледна точка на мистификацията“.

За да изгради това свое твърдение, Ил. Конев атакува Михаил-Арнаудовата версия за образа на Гологанов със същите аргументи, които е използвал самият Арнаудов – кореспонденцията на Гологанов до Веркович и други лица. М. Арнаудов обаче е представил тази кореспонденция в книгата си непълно и избирателно, което е деформирало истинската личност на Гологанов. Ил. Конев също цитира части от писма, от които достатъчно ясно се вижда патриотичната роля на Гологанов в родния му край, желанието му да бъде полезен на отечеството си и да остане коректен както към информаторите си, като ги запази от подозрения и преследвания, така и към Веркович, като осъществява очакванията му и разсейва съмненията му. Нещо повече, „хитрият мошеник“ Гологанов сам предупреждава в едно от писмата си „наивника“ Веркович за опасността да се обработват вече записаните от него песни, да се разделят изкуствено на стихове или да се променят споменаваните в тях имена. „Не задължава ли всичко това, пише Ил. Конев, да отхвърлим запазеното и днес подозрение спрямо Гологанов и в съгласие с неподправената истина, изтъкната и от М. Арнаудов, да представим учителя, патриота и фолклориста Ив. Гологанов, посветил се и на едно сътрудничество с голямата кауза?“

Дори и да се промени отношението към Гологанов и да се оцени по достойнство делото му, би ли променило това отношението към *Веда Словена* и изобщо става ли от това тя по-автентична, е следващият въпрос на автора. Най-важният въпрос, защото наистина няма друга сбирка с толкова архаични фолклорни текстове, няма дори друго свидетелство да са съществували в паметта на българите спомени от толкова далечни времена. Най-важният, защото „превъзможването на невярното и ненаучното в подхода към един чувствително занемарен въпрос не означава да загърбим предходниците, а да избродим стъпка по стъпка огромното пространство от доказателства, преценявайки ги в тяхното сходство, единство и различие“.

В заключение Ил. Конев се връща към идеята за създаване на екип от специалисти към БАН, който да подложи на комплексен анализ *Веда Словена* и да излезе с едно обосновано становище.

На пръв поглед тъкмо на проблема с аргументите е посветена следващата голяма статия в дискусията – *Търси се истината* на Н. Стефанова. „Вече не е само въпрос за реабилитиране или не на Ведата, пише авторката, а преди всичко за методите на научното мислене. Напред излиза главно начинът, по който се дискутира.“

„Желанието ми да се опитам да си изясня подбудите и мотивите за отхвърляне на Ведата, както и основанията на защитниците ѝ, стана повод да се поровя в материалите и да направя допълнителни проучвания на документи и факти, преднамерено или не пренебрегвани досега. Искам да споделя намереното и се надявам да допринеса за разсейването на редица неистини. Накрая ще предложи и една хипотеза.“ В своя първи аргумент Н. Стефанова тълкува опита на Ст. Веркович да сравни индийските Веди с *Веда Словена* не като проява на наивност или незнание, а като целенасочена стратегия за подпомагане на националното самочувствие. По отношение на тогавашната обществена ситуация тези опити на Веркович и Раковски са били оправдани, смята Н. Стефанова, но днес „реалните постижения на науката, изкуството, културата ни, заедно с великолепното фолклорно наследство, ни дават достатъчно основание за реално национално самочувствие“, така че усилията да се утвърди на всяка цена автентичността на *Веда Словена* са излишни.

На второ място Н. Стефанова поставя въпроса за достоверността на данните за информаторите на Гологанов, описани в предговорите към двете книги на Веркович. Действително тук царят една неподреденост и непълнота на сведенията, която може да се дължи на много причини (включително и на обществено-политически за времето, когато са правени записите). Както е известно, тази непълнота не успяват да запълнят и многобройните анкети, проведени „по стъпките“ на Ив. Гологанов и неговите информатори. В тази част обаче правят впечатление две бележки в скоби на Н. Стефанова, които се отнасят до внезапната смърт на някои от информаторите и до възможността един певец да пее два сродни варианта. Макар и поставени в скоби, т. е. отделени от цялостната аргументация на авторката, тези бележки показват явно непознаване на спецификата на фолклорното изпълнение, за което е характерно именно варирането на текстовете.

По-интересно е позоваването на прочутата „црна пуйка“ от едно писмо на Гологанов до Веркович, което може да се тълкува двузначно: от една страна, че Веркович действително се е намесвал в редактирането на песните, изпращани му от Гологанов, а от друга, че самият Гологанов е бил против такава намеса и е настоявал песните да се записват „спроти казуването на песнопоец“. Н. Стефанова привежда части от кореспонденцията на Гологанов и Веркович, които влизат в противоречие с цитатите, използвани от Кр. Кулумджиев. В по-голямата си част те са взети от книгата на М. Арнаудов и подкрепят тезата за мистификацията на *Веда Словена*. Това може да означава, че самата оцеляла кореспонденция е противоречива по съдържание, но по-вярно ще бъде да се мисли, че частичното ѝ използване подкопава всяка аргументационна логика.

Като доказателство за мистификационния характер на *Веда Словена* Н. Стефанова предлага сравнение между орфическите химни и песните за Орфен юнак в частта за „орфическата поезия“. От това сравнение излиза, че както през VI в. пр. Хр. орфическите химни са били дело на гадателя Ономакрит, така и песните за Орфей (Уфрен, според текстовете от *Веда Словена*) са съчинени от едно лице. Отново се въвежда и аргументът, че е невъзможно пазена две хилядолетия родова памет да секне за няколко десетилетия. И тук смущава поставеното в скоби съмнение за съществуването на регионален епос, след като добре се знае, че всяка фолклорна епическа традиция е регионална, дори и когато се ползва от различни етноси.

Въпреки че всички участници в дискусията по принцип са против позоваването на авторитети за сметка на доказателствата, съдържащи се в самата *Веда Словена*, повечето от тях се изкушават да привеждат списъци на „противници“ и „привърженици“ на *Веда Словена*. И така както „привържениците“ атакуват компетентността на Л. Леже в качеството на аргумент за достоверността на *Веда Словена*, така и „противниците“ атакуват твърденията на О. Дозон в доклада му до Министерството на просветата в Париж от 1873 г. „Докладът е противоречив, двусмислен, пише Н. Стефанова, отхвърлящ възгледите на Веркович – Раковски твърде грубо. Категоричен е само в ниската оценка на стойността на песните и именно затова, че ги смята за некачествени, ги приема за автентични.“ О. Дозон изглежда убеден в това, че Гологанов не е автор на песните във *Веда Словена*, но и не успява да идентифицира изпълнителите в селата, които посещава, освен кратката песен за Орфен, изпята от Костадин Вълчан в манастира Козеница. Той се съмнява дали Орфен от песните има нещо общо с Орфей и според Н. Стефанова стига до единствения извод, че песните от *Веда Словена* „са продукт на елементарни хора“.

Така че като цяло за Н. Стефанова докладът на О. Дозон е аргумент за мистификационната същност на *Веда Словена*, а думите в него за автентичността ѝ са резултат от дипломатическата мисия на Дозон. Допълнително доказателство за това е

фактът, че в сборника *Български народни песни*, издаден от Дозон три години след публикуването на доклада, дори не се споменава за „ведическите песни“.

В края на статията си Н. Стефанова предлага и една хипотеза за характера на *Веда Словена*. Според нея става дума за „патриотична конспирация“, сътворена от Ив. Гологанов и негови сподвижници от Македония, с цел да се прослави българският народ. Авторката всъщност цитира изказано още в началото на века предположение, че в случая с *Веда Словена* „всичко е основано на една извършена с патриотична цел мистификация“.

Между двете крайни позиции на „привърженици“ и „противници“ на *Веда Словена*, обслужвани от различни аргументационни логики, се опитва да разположи мнението си Т. Балкански в статията *Третото становище*. Топонимистът Балкански открива в текстовете както явно подправени моменти, така и неоспорими доказателства за тяхната автентичност. Аргументите му са изцяло лингвистични и той е убеден, че езиковото проучване на целия корпус ведически песни ще бъде най-перспективно (с участието на историци и фолклористи), тъй като то „ще определи диалектите, на които са писани песните, ще проучи лексиката, ще установи коя дума от кое време, от кой език е взета, ще търси по сравнително-историческия метод обяснение на собствените имена и на тъмните места в текста“. По този начин езиковедите ще могат успешно да отделят достоверното от недостоверното в песните. „Какъвто и да бъде резултатът, пише Т. Балкански, дори изцяло отрицателен за достоверността на песните, ние ще възстановим историята и фолклора на две столетия (XIX и XVIII) в едно крайще на страната ни, които Гологанов (и сие?!) не могат да измислят, защото същността на *Веда Словена* може само да бъде записана, подправена в записването или изцяло претворена.“

В края на 1987 г. поредният спор около *Веда Словена* отново изглежда отшумял, без да примири позициите или да открие някакво решение, което да се споделя от всички страни в спора. Дори предложеното и подкрепено от мнозина системно изследване на текстовете от *Веда Словена* остава само добро пожелание. Бележките на Т. Ризников от програмата *Бесика* на страниците на *АБВ* вече са в рубриката „Народната памет разказва“ и не получават отзвук. Но ето че през 1991 г. се появява книгата на Ив. Богданов *„Веда Словена“ и нашето време* – първо монографично проучване на песенните сборници след книгата на М. Арнаудов *Веркович и „Веда Словена“* от 1968 г. Монографията на Ив. Богданов само потвърждава тенденцията, която добре личи от направената хроника на дискусията, за преосмисляне на Михаил-Арнаудовата теза, за търсене на нови доказателства в подкрепа на автентичността на *Веда Словена*. Повечето от статиите в *АБВ* изразяват пряко тази тенденция, други я подкрепят главно с желанието да се търсят аргументи в самите песни от *Веда Словена*, а не в обстоятелствата около публикуването им.

Има и второ положение, което сближава участниците в дискусията, макар и не винаги експлицирано в текстовете на статиите, свързано с идеята за повторното издаване на двата сборника с ведически песни. Подчертава се, че независимо от възможните резерви в една или друга посока *Веда Словена* е факт на българската култура и трябва да получи онази публичност, която се полага на най-ценните паметници на българската фолклорна песенност.

ЛИТЕРАТУРА

- Арнаудов 1968:** Арнаудов, М. Веркович и „Веда Словена“. – В: Сборник за народни умотворения и народопис. Т. 52. С.
- Балкански 1982:** Балкански, Т. Третото становище. – В: АБВ 20-26 юли 1982, № 29.
- Георгиев 1981:** Георгиев, Н. Случаят Гологанов. – В: АБВ 10-16 ноември 1981, № 45.
- Динеков 1978:** Динеков, П. Делото на Стефан Веркович. – В: Между фолклора и литературата. С.
- Елефтеров 1981:** Елефтеров, Ст. „Веда Словена“ – отново център на научна дискусия. – В: Литературен фронт 3 декември 1981, № 49.
- Конев 1982:** Конев, Ил. Невярното и ненаучното в подхода. – В: АБВ 19 януари - 23 февруари 1982, № 3-6.
- Куюмджиев 1981а:** Куюмджиев, Кр. Една народна песен и един въпрос. – В: Литературен фронт 5 март 1981.
- Куюмджиев 1981б:** Куюмджиев, Кр. Милион въпроси. – В: АБВ, 22 септември - 21 октомври 1981, № 38-41.
- Неделчев 1992:** Неделчев, М. „Веда Словена“ и традиционната интелигенция. – В: Три студии. С.
- Пенева 1981:** Пенева, В. Отново за „Веда Словена“. – В: Правна трибуна 1981, № 24.
- Свинтила 1981:** Свинтила, Вл. Отгук нататък... – В: АБВ 15-21 декември 1981, № 50.
- Стефанова 1981:** Стефанова, Н. Отново за Веда Словена. – В: АБВ 12-18 май 1981, № 19.
- Стефанова 1982:** Стефанова, Н. Търси се истината. – В: АБВ 16 март - 19 април 1982, № 11-15.
- Ризников 1981:** Ризников, Т. „Веда Словена“ – мистификация или мистифицирана? – В: АБВ 14-28 юли 1981, № 28-29.
- Ризников 1984а:** Ризников, Т. Орфенското: първи находки. – В: АБВ 10-16 юли 1984, № 28.
- Ризников 1984б:** Ризников, Т. Предания за манастира на Ал. Македонски. – В: АБВ 23-30 октомври 1984, № 43.
- Ризников 1986:** Ризников, Т. Песен за Цар Крумовите коне. – В: АБВ 29 юли - 4 август 1986, № 30.
- Шимански 1981:** Шимански, Т. От езиковедска гледна точка. – В: АБВ 8-14 декември 1981, № 49.

ПЪРВА ПУБЛИКАЦИЯ

- Бочков 1997:** Бочков, Пл. Хроника на спора „Веда Словена – мистификация или мистифицирана“ – В: Веда Словена. Т. 2. Съст. Б. Христов. С., 475-490.

A CHRONOLOGICAL VIEW OF THE SCIENTIFIC DISCUSSION “VEDA SLOVENA” – A MYSTIFICATION OR BEING MYSTIFIED”

Plamen Bochkov

Abstract by Miglena Hristozova

This detailed review discusses an interesting turn in the scientific debate on *Veda Slovena*'s authenticity, occurred between 1981 and 1984. Several scientific theses and perspectives initiated by Todor Riznikov's interpretations of the Veda and published on the ABV-paper are pointed out. Special attention is paid to the studies, which demonstrate a new approach on the question of authenticity: Those studies revisit some prior mystification-arguments in order to create a background for further analyses of the text.